ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ

у справі за конституційною скаргою Трейзуба Володимира Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини третьої статті 81 Кримінального кодексу України

К и ї в
18 листопада 2026 року
№ 15-р(II)/2026

Справа № 3-86/2024(181/24)

Другий сенат Конституційного Суду України у такому складі:

Юровська Галина Валентинівна – головуючий,
Водянніков Олександр Юрійович,
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович,
Первомайський Олег Олексійович – доповідач,
Різник Сергій Васильович,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Трейзуба Володимира Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини третьої статті 81 Кримінального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Первомайського О.О. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції, що їх висловили: Президент України Зеленський В.О., Голова Верховної Ради України Стефанчук Р.О., перший заступник Міністра юстиції України Кучерявенко М.П.; науковці: Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – кандидат юридичних наук, професор Шапченко С.Д.; Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – кандидат

юридичних наук, доцент Євдокімова О.В., кандидат юридичних наук, доцент Павшук О.В.; Національного університету „Одеська юридична академія“ – кандидат юридичних наук, доцент Ободовський О.В.; Пенітенціарної академії України – проректор з освітньо-наукової роботи Пузирний В.Ф.,

Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Трейзуб В.М. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частині першій статті 3, статті 23, частині другій статті 28, частині третій статті 63 Конституції України (конституційність) пункт 2 частини третьої статті 81 Кримінального кодексу України (далі – Кодекс).

Згідно з пунктом 2 частини третьої статті 81 Кодексу умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим „не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за корупційний нетяжкий злочин або кримінальне правопорушення, пов’язане з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп’яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисне кримінальне правопорушення і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисне кримінальне правопорушення, за яке вона засуджена до позбавлення волі“.

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається таке.

2.1. Трейзуба В.М. було засуджено вироком Ічнянського районного суду Чернігівської області від 13 травня 2019 року за частиною третьою статті 368 Кодексу до покарання у виді п'яти років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади у правоохоронних органах на строк два роки, конфіскацією усього належного йому на праві власності майна та з позбавленням спеціального звання „старший сержант Прилуцького відділу поліції ГУНП в Чернігівській області" згідно зі статтею 54 Кодексу.

Менський районний суд Чернігівської області ухвалою від 10 січня 2024 року задовольнив подання Державної установи „Менська виправна колонія (№ 91)" та спостережної комісії Менської міської ради про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання засудженого Трейзуба В.М. та звільнив його умовно-достроково від відбування покарання у виді позбавлення волі, призначеного вироком Ічнянського районного суду Чернігівської області від 13 травня 2019 року, з невідбутою частиною покарання у виді позбавлення волі один рік вісім місяців двадцять сім днів.

Суд першої інстанції, обґрунтовуючи своє рішення, зазначив, що засудженого Трейзуба В.М. слід умовно-достроково звільнити від відбування покарання у виді позбавлення волі, оскільки він поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення, фактично відбув більше двох третин строку покарання, а обмеження, установлені статтею 81 Кодексу, на нього не поширюються.

Чернігівський апеляційний суд ухвалою від 20 березня 2024 року задовольнив апеляційну скаргу прокурора, скасував указану ухвалу суду першої інстанції, постановив нову ухвалу, якою відмовив у задоволенні подання Державної установи „Менська виправна колонія (№ 91)" та спостережної комісії Менської міської ради про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання засудженого Трейзуба В.М., та, зокрема, зазначив, що „частиною 3 ст. 81 КК України передбачено умовно-дострокове звільнення осіб від відбування покарання, за умови відбуття ними не менше двох третин строку

покарання, призначеного судом за корупційний нетяжкий злочин або кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією. Разом з тим, указаною нормою Закону не передбачені, підстави для умовно-дострокового звільнення від відбування покарання засудженої особи за тяжкий корупційний злочин".

2.2. На думку Трейзуба В.М., „поширення статті 81 КК України на осіб, котрих засуджено за вчинення тяжкого корупційного злочину до позбавлення волі, без визначення для них особливого та належного порядку їх дострокового звільнення від відбування цього покарання спричиняє юридичну невизначеність у правозастосуванні"; „засуджена за вчинення тяжкого корупційного злочину до позбавлення волі особа позбавлена можливості реалізувати право довести своє виправлення та право на ресоціалізацію, а відповідно й можливості перегляду її покарання з метою оцінювання процесу змін, які відбулися в особистості такої засудженої особи, та ступеня її небезпеки для суспільства як передумови її повернення до суспільства"; „такий вид покарання, як позбавлення волі без права на умовно-дострокове звільнення осіб засуджених за тяжкий корупційний злочин, має наслідком суто каральну функцію <...> нівелює природу і мету інституту умовно-дострокового звільнення, а отже, заперечує не тільки мету покарання, а й саму сутність людської гідності, ставить під сумнів її абсолютний характер та становить порушення позитивного обов'язку держави захищати гідність людини, а отже, не відповідає частині першій статті 3, статті 23, частині другій статті 28, частині третій статті 63 Конституції України".

На підтвердження своїх доводів суб'єкт права на конституційну скаргу посилається на окремі приписи Конституції України, Кодексу, а також на судові рішення у його справі.

2.3. Президент України у відповідь на запит судді-доповідача висловив позицію, за якою «законодавець в аспекті умовно-дострокового звільнення від відбування покарання фактично „прирівняв" за умовами застосування такого звільнення корупційний нетяжкий злочин, кримінальне правопорушення,

пов'язане з корупцією, до умисного тяжкого злочину, в тому числі корупційного, та необережного особливо тяжкого злочину»; „установлені частиною третьою статті 81 Кодексу правила умовно-дострокового звільнення від відбування покарання за корупційні кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією є домірними, обгрунтованими та спрямованими на досягнення легітимної мети"; „підставним є висновок, за яким інтерпретація оспорюваного пункту 2 частини третьої статті 81 Кодексу як такого, що унеможливлює застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання за корупційний умисний тяжкий злочин, не грунтується на логічному та системному аналізі відповідних норм Кодексу"; „пункт 2 частини третьої статті 81 Кримінального кодексу України відповідає частині першій статті 3, статті 23, частині другій статті 28, частині третій статті 63 Конституції України".

2.4. Голова Верховної Ради України надав інформацію стосовно питання, порушеного у конституційній скарзі, та вказав:

– „Після відбуття не менше двох третин строку покарання умовно-дострокове звільнення може бути застосоване до осіб, засуджених за корупційні нетяжкі злочини або кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією (пункт 2 частини третьої статті 81 КК України). Проте відповідно до цього пункту після відбуття не менше двох третин строку покарання умовно-дострокове звільнення може бути застосоване до осіб, засуджених за будь-який умисний тяжкий злочин. Водночас у зв'язку з тим, що корупційні кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, у частині третій статті 81 КК України виділені за родовою ознакою, положення пункту 2 частини третьої статті 81 КК України також можуть тлумачитись таким чином, що для осіб, засуджених за умисні тяжкі корупційні злочини, передбачені інші умови звільнення або умовно-дострокове звільнення таких осіб не допускається";

– „характеризуючи легітимну мету законодавчого обмеження щодо застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання до осіб, засуджених за тяжкі корупційні злочини, нормою пункту 2 частини третьої статті 81 КК України, важливо зазначити, що таким чином держава здійснила законодавчий розсуд у сфері запобігання корупції, а існуюча необхідність у прийнятті оспорюваних положень КК України відповідає конституційним та конвенційним цілям, в інтересах яких допустиме таке обмеження“.

2.5. Перший заступник Міністра юстиції України висловив позицію, за якою „положення пункту 2 частини третьої статті 81 КК надають можливість звільнити умовно-достроково осіб, які були засуджені за корупційний нетяжкий злочин, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин або кримінальне правопорушення, пов’язане з корупцією незалежно від його тяжкості“; „враховуючи доступність та передбачуваність пункту 2 частини третьої статті 81 КК і повноваження держави самостійно визначати політику в галузі кримінального правосуддя, відповідна норма не суперечить Конвенції та практиці Європейського суду та відповідає вимогам якості закону“.

3. Окреслюючи предмет конституційного контролю у цьому конституційному провадженні, Конституційний Суд України констатує, що Трейзуб В.М. твердить про неконституційність пункту 2 частини третьої статті 81 Кодексу лише в аспекті невизначення в ньому підстав для застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання щодо особи, яку було засуджено за вчинення тяжкого корупційного злочину.

В ухвалі Чернігівського апеляційного суду від 20 березня 2024 року, що є остаточним судовим рішенням у справі Трейзуба В.М., ідеться про застосування пункту 2 частини третьої статті 81 Кодексу саме в зазначеному контексті.

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України вважає, що предметом конституційного контролю у цьому конституційному провадженні є пункт 2 частини третьої статті 81 Кодексу в аспекті можливості його застосування для

умовно-дострокового звільнення від відбування покарання особи, яку було засуджено за вчинення тяжкого корупційного злочину.

4. Розв'язуючи порушені в конституційній скарзі питання, Конституційний Суд України виходить із такого.

4.1. Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3); кожен має право на повагу до його гідності; ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню (частини перша, друга статті 28); засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду (частина третя статті 63); виключно законами України визначаються, зокрема, діяння, які є злочинами, та відповідальність за них (пункт 22 частини першої статті 92).

4.2. Конституційний Суд України зазначав, що „людська гідність як джерело всіх прав і свобод людини та їх основа є однією із засадничих цінностей українського конституційного ладу. Із статті 3 Конституції України випливає обов'язок держави забезпечувати охорону та захист людської гідності. Такий обов'язок покладено на всіх суб'єктів публічної влади. Верховна Рада України, ухвалюючи закони, має гарантувати належний захист та реалізацію прав і свобод людини, що є однією з умов забезпечення людської гідності як природної цінності. Своєю чергою, суди мають тлумачити юридичні норми так, щоб під час їх застосування це не завдавало шкоди людській гідності" [друге – шосте речення абзацу другого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021]; людська гідність – це

абсолютна цінність, яка притаманна кожній людині, навіть якщо її засуджено за особливо тяжкі злочини; гідність людини ніхто і за жодних обставин не може обмежувати чи заперечувати, як і рівність усіх людей у своїй гідності та невіддільність їхніх засадничих прав [абзац п'ятий підпункту 2.2.1 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023].

Застосовуючи цей ціннісний підхід під час здійснення конституційного контролю щодо приписів актів кримінального законодавства, Конституційний Суд України наголосив на тому, що „в розумінні приписів статей 3, 8, 28, 55, 58, 62, пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв'язку держава має позитивний обов'язок створювати належні національні організаційно-правові механізми притягнення особи до кримінальної відповідальності, які здатні гарантувати всебічну охорону людської гідності" [абзац десятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022].

4.3. Людську гідність проголошено засадничою цінністю в актах та документах міжнародного права, зокрема в Статуті Організації Об'єднаних Націй 1945 року та Всесвітній декларації людських прав 1948 року.

У преамбулі Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року (далі – Пакт) констатовано, що внормовані Пактом права походять від гідності, властивої людині.

Так само в преамбулі Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року зазначено, що людська гідність притаманна всім членам людської родини, їхні права як рівні та невідчужувані випливають із властивої людині гідності.

Комітет Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Загальному коментарі № 21 до статті 10 Пакту виснував, що „людяне ставлення до всіх осіб, позбавлених волі, та повага до їхньої гідності є засадничим та всесвітньо застосовним правилом" (пункт 4).

4.4. Розглядаючи окремі аспекти питання запобігання та протидії корупції, Конституційний Суд України зазначив:

– „Україна як демократична та правова держава має забезпечити створення умов для запобігання та протидії корупції та належного юридичного регулювання відносин з притягнення до юридичної відповідальності осіб, які вчинили корупційні правопорушення“ (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 6 червня 2019 року № 3-р/2019);

– корупція є однією з основних загроз суспільству та функціонуванню демократичної держави (перше речення абзацу десятого пункту 6 мотивувальної частини Рішення від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020).

4.5. Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (частина перша).

Україна ратифікувала низку міжнародних договорів у ділянці протидії корупції. Зокрема, Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією (*Criminal Law Convention on Corruption*) 1999 року ратифіковано Законом України „Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією“ від 18 жовтня 2006 року № 252–V (далі – Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією); Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції (*United Nations Convention against corruption*) 2003 року ратифіковано Законом України „Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції“ від 18 жовтня 2006 року № 251–V (далі – Конвенція проти корупції).

У преамбулі Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією наголошено, що корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує добропорядне врядування, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвиткові і загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства.

За статтею 5 Конвенції проти корупції кожна держава-учасниця згідно з основоположними принципами своєї правової системи розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції (пункт 1); прагне встановлювати й заохочувати ефективні види практики, спрямовані на запобігання корупції (пункт 2); прагне періодично проводити оцінку відповідних правових інструментів й адміністративних заходів задля визначення їх адекватності для запобігання корупції та боротьби з нею (пункт 3).

За Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, що її ратифіковано Законом України „Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони“ від 16 вересня 2014 року № 1678–VII, боротьба з корупцією є одним із пріоритетних напрямів співробітництва та головних принципів для посилення відносин між сторонами (статті 3, 14, 22).

5. З’ясовуючи правомірність мети визначеного пунктом 2 частини третьої статті 81 Кодексу законодавчого регулювання питання умовно-дострокового звільнення від відбування покарання засуджених за корупційні правопорушення, Конституційний Суд України передусім виходить із того, що корупція суперечить сутності сучасної конституційної демократії та є загрозою існування України в період відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації проти України.

Обов’язок держави зі здійснення ефективної та дієвої антикорупційної політики базовано на низці конституційних цінностей та принципів, зокрема принципах добропорядного врядування, верховенства права (правовладдя), рівноправності, євроінтеграції та принципі антикорупції, що ґрунтується насамперед на приписі преамбули Основного Закону України щодо європейської ідентичності Українського народу.

5.1. Конституційний Суд України наголошував, що „корупція стримується шляхом структурних реформ, надійних та тривалих антикорупційних законів та узгодженого інституційного механізму їх впровадження та забезпечення, що підтримується незалежним, справедливим та неупередженим правосуддям“ (перше речення абзацу одинадцятого пункту 6 мотивувальної частини Рішення від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020).

Констатуючи обов'язок держави зі здійснення ефективної та дієвої антикорупційної політики, Конституційний Суд України послідовно обстоює юридичну позицію, за якою „обов'язком парламенту при запровадженні законодавчої основи для запобігання та протидії корупції як однієї із основних загроз національній безпеці України є те, щоб норми законів відповідали критеріям юридичної визначеності, ґрунтувалися на приписах Основного Закону України та принципах регулювання антикорупційної діяльності, що містяться у актах міжнародного права“ (друге речення абзацу п'ятого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 6 червня 2019 року № 3-р/2019).

Виходячи з гуманістичної спрямованості Конституції України, значущості людської гідності під час виконання та відбування кримінальних покарань Конституційний Суд України зазначав, що „встановлення кримінально-виконавчим законодавством України, передусім Кодексом, порядку й умов виконання та відбування кримінальних покарань має гарантувати і повагу до людської гідності всіх засуджених осіб, непорушність сутності їхніх прав і свобод, виправлення та ресоціалізацію таких осіб“ [абзац четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023].

5.2. Аналізуючи міжнародні акти, що покладають на Україну обов'язки в ділянці протидії корупції та застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання осіб, засуджених за вчинення корупційних кримінальних правопорушень, Конституційний Суд України враховує приписи статті 30

Конвенції проти корупції, за якими „кожна Держава-учасниця бере до уваги ступінь небезпеки відповідних злочинів під час розгляду питання про можливість дострокового або умовного звільнення осіб, засуджених за такі злочини“ (пункт 5); „Держави-учасниці докладають зусиль для сприяння реінтеграції до суспільства осіб, засуджених за злочини, визнані такими цією Конвенцією“ (пункт 10).

Згідно з пунктом 4 статті 11 Конвенції Організації Об’єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року, ратифікованої Законом України „Про ратифікацію Конвенції Організації Об’єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю)“ від 4 лютого 2004 року № 1433–IV, „кожна Держава-учасниця забезпечує, щоб її суди або інші компетентні органи враховували небезпечний характер злочинів, що охоплюються цією Конвенцією, під час розгляду питання про можливість дострокового або умовного звільнення осіб, засуджених за такі злочини“.

5.3. Конституційний Суд України зважає на те, що Комітет Міністрів Ради Європи в Резолюції „Про поводження з особами, засудженими до тривалих строків ув’язнення“ від 17 лютого 1976 року № (76)2 рекомендував державам – членам Ради Європи, зокрема: забезпечувати, за можливості, якнайшвидше перегляд справ усіх в’язнів для з’ясування можливості умовного звільнення (пункт 9); надавати ув’язненим умовне звільнення з дотриманням передбачених законом вимог щодо тривалості відбутого строку покарання, як тільки з’являється можливість прогнозу позитивної поведінки ув’язненого; міркування стосовно загального запобігання злочинності не повинні бути виправданням відмови в умовному звільненні (пункт 10); поширювати на осіб,

яких засуджено до довічного ув'язнення, дію тих самих принципів, що застосовуються до засуджених на тривалі строки позбавлення волі (пункт 11).

У Додатку до Рекомендації стосовно переповненості в'язниць і зростання кількості ув'язнених від 30 вересня 1999 року № R(99)22 Комітет Міністрів Ради Європи зазначив, що „слід заохочувати розробку заходів, які знижують фактичну тривалість строку відбування покарання, надаючи перевагу індивідуальним заходам, таким як умовно-дострокове звільнення, над комплексом спільних заходів з управління переповненістю в'язницями (амністії, колективні помилування)" (пункт 23); умовно-дострокове звільнення слід розглядати як один із найбільш ефективних і цілеспрямованих заходів, який не тільки забезпечує скорочення строку відбування покарання у виді позбавлення волі, а й істотно сприяє послідовній реінтеграції засудженої особи в суспільство (пункт 24).

Комітет Міністрів Ради Європи в Додатку до Рекомендації про умовно-дострокове звільнення від 24 вересня 2003 року № Rec(2003)22 наголосив, що мета умовно-дострокового звільнення від відбування покарання – допомогти ув'язненим здійснити перехід від життя у в'язниці до законослухняного життя в суспільстві за допомогою нагляду та умов після звільнення, що сприяють цій меті, а також сприяють громадській безпеці та зменшенню злочинності в суспільстві (пункт 3); умовно-дострокове звільнення має бути доступним за законом кожному ув'язненому, зокрема особам, засудженим до довічного позбавлення волі (пункт 4а).

5.4. Приписи Основного Закону України, юридичні позиції Конституційного Суду України та норми міжнародних актів свідчать про те, що держава зобов'язана забезпечувати охорону та захист людської гідності засуджених; виправлення і соціальна реабілітація є правом кожного засудженого.

З огляду на наведене законодавство України має містити приписи, що забезпечують підготування осіб, яких засуджено за вчинення кримінальних

правопорушень, до їх реінтеграції в суспільство, зокрема, у спосіб забезпечення можливості застосування стосовно цих осіб інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незалежно від виду та тяжкості вчинених ними кримінальних правопорушень.

Приписи Конституції України та міжнародних договорів, стороною яких є Україна, не містять заборони щодо можливості застосування до осіб, засуджених до позбавлення волі за корупційні злочини, зокрема корупційні тяжкі злочини, умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, а зобов'язують державу забезпечити, щоб умовно-дострокове звільнення осіб, засуджених за такі злочини, застосовувалося з урахуванням ступеня небезпеки скоєного кримінального правопорушення та інших обставин, установлення яких є потрібним для умовно-дострокового звільнення осіб.

5.5. Із зазначеними приписами міжнародних актів узгоджені й норми кримінально-виконавчого законодавства України.

Згідно з частиною першою статті 1 Кримінально-виконавчого кодексу України кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань для захисту інтересів особи, суспільства і держави у спосіб створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так й іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

5.6. Аналізуючи пункт 2 частини третьої статті 81 Кодексу, Конституційний Суд України констатує, що цим приписом Кодексу встановлено однакову умову для застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (фактичне відбуття засудженим не менше двох третин строку покарання, призначеного судом) до осіб, засуджених за корупційні нетяжкі злочини,

кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, а також умисні тяжкі злочини.

З огляду на приписи Конституції України таке законодавче регулювання відносин із застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання до осіб, засуджених за вчинення корупційних кримінальних правопорушень, що відрізняються за видом та ступенем тяжкості, є результатом реалізації Верховною Радою України належного їй широкого простору обдумування в цій ділянці кримінально-правової політики.

Унормування в пункті 2 частини третьої статті 81 Кодексу порядку умовно-дострокового звільнення від відбування покарання до засуджених за вчинення різних за видом та ступенем тяжкості корупційних суспільно небезпечних діянь обумовлене потребою в ефективності наявного кримінально-правового складника механізму протидії корупції в Україні. Водночас жодна особа, засуджена за вчинення корупційного кримінального правопорушення або кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, не позбавлена можливості застосування щодо неї умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

На підставі наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що визначений пунктом 2 частини третьої статті 81 Кодексу порядок регулювання відносин із застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання осіб, засуджених за корупційні тяжкі злочини, має правомірну мету.

6. Оцінюючи відповідність пункту 2 частини третьої статті 81 Кодексу припису частини першої статті 8 Основного Закону України, Конституційний Суд України виходить із того, що згідно зі сталим розумінням принципу верховенства права одним із його складників є юридична визначеність, що вимагає, серед іншого, чіткості та зрозумілості норм права, зокрема в аспекті передбачності їх змісту та правовідносин, які будуть урегульовані цими нормами [абзац другий підпункту 4.1.1 підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 1 квітня 2026 року № 3-р(II)/2026].

Перевіряючи на відповідність принципу юридичної визначеності пункт 5 частини першої статті 3 Закону України „Про запобігання корупції“ від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII зі змінами, Конституційний Суд України у Рішенні від 6 червня 2019 року № 3-р/2019 зауважив, що „передбачені законодавством України антикорупційні заходи повинні, зокрема, відповідати вимогам юридичної визначеності для забезпечення їх ефективності, дієвості, особливо коли йдеться про суб'єктів, умови та підстави застосування заходів юридичної відповідальності за вчинення корупційних та інших пов'язаних з корупцією правопорушень, а також для запобігання вчиненню цих правопорушень. Такі заходи мають бути співмірними меті їх встановлення у законі і досягати цієї мети у найменш обтяжливий для конституційних прав і свобод людини спосіб“ (абзац четвертий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини).

6.1. У Доповіді про правовладдя, схваленій Європейською Комісією „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25–26 березня 2011 року [CDL-AD(2011)003rev], указано, що „юридична визначеність вимагає, щоб юридичні норми були зрозумілими й точними та щоб їх метою було забезпечення передбачності ситуацій та правовідносин“ (перше речення § 46).

Як зазначено в Дослідженні „Осучаснене Мірило правовладдя“ *(The Updated Rule of Law Checklist)*, що його ухвалила Європейська Комісія „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) на її 145-му пленарному засіданні 12–13 грудня 2025 року [CDL-AD(2025)002], „передбачність означає не лише те, що приписи акта права мають бути <…> передбачними за своїми юридичними та реальними наслідками: їх має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними“ (пункт II.B.1.49).

6.2. Конституційний Суд України послідовно обстоює юридичну позицію, що є суголосною з позицією Європейського суду з прав людини, за якою «припис

не можна розглядати як „право“, якщо його не сформульовано з достатньою мірою чіткості, даючи громадянинові змогу регулювати свою поведінку: громадянин повинен мати змогу (отримавши при потребі відповідну пораду) передбачити – до тієї міри, що є допустимою за конкретних обставин, – наслідки, що їх може спричинити конкретна дія» [рішення у справі *The Sunday Times v. The United Kingdom (№ 1)* від 26 квітня 1979 року (заява № 6538/74), § 49].

Значущим для цього конституційного провадження є також те, що, коли йдеться про позбавлення свободи, вимога „якості приписів права“ в розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року означає, що якщо національний закон дозволяє можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачним у застосуванні, щоб виключити будь-який ризик свавілля [рішення Європейського суду з прав людини у справі *Novik v. Ukraine / Новік проти України* від 18 грудня 2008 року (заява № 48068/06), § 19].

6.3. З’ясовуючи відповідність пункту 2 частини третьої статті 81 Кодексу вимозі юридичної визначеності, Конституційний Суд України виходить із того, що, „незважаючи на те, що корупція є однією з основних загроз національній безпеці України, протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів та приписів законодавства, ухваленого відповідно до Конституції України“ (абзац четвертий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019).

Конституція України має найвищу юридичну силу (перше речення частини другої статті 8 Основного Закону України), тому приписи актів права, що внормовують запобігання та іншу протидію корупції, мають бути сформульовані, витлумачені та застосовані з дотриманням цінностей, принципів та вимог Основного Закону України.

Дотримання законодавцем вимоги юридичної визначеності, зокрема чіткості, зрозумілості приписів права та передбачності юридичних наслідків їх

застосування, є особливо важливим у ділянці кримінального права насамперед задля дотримання цінностей, принципів та вимог Конституції України під час унормування законом відносин за участю осіб, засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, права і свободи яких зазнали істотного обмеження внаслідок застосування щодо цих осіб заходів кримінального примусу.

6.4. Аналізуючи пункт 2 частини третьої статті 81 Кодексу в зазначеному аспекті, Конституційний Суд України враховує те, що жодна людина не позбавлена прав та гарантій, які надані Основним Законом України; дотримання цінностей, принципів та вимог Конституції України є обов'язком держави в особі органів публічної влади, передусім законодавця, а також усіх інших учасників суспільних відносин.

Керуючись цими міркуваннями, Конституційний Суд України в Рішенні від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину першу статті 81, частину першу статті 82 Кодексу в тім, що вони унеможливлювали застосування інститутів умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та заміни покарання або його невідбутої частини більш м'яким до осіб, яких засуджено до відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

Мотивуючи свій висновок, Конституційний Суд України, серед іншого, наголосив на тому, що „у випадку призначення судом покарання шляхом позбавлення волі винуватої особи, зокрема й засудження її до довічного позбавлення волі, постає позитивний обов'язок держави сприяти в підготовленні такої особи до її можливої реінтеграції в суспільство (соціальної реабілітації) виходячи з того, що перед державою повсякчас стоїть вимога забезпечити кожного засобами, що дозволяли б вести повноцінний спосіб життя у вільному суспільстві“ [перше речення абзацу п'ятого підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021].

Отже, згідно з цінностями та принципами Конституції України право на повагу до гідності та застосування інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання має кожна засуджена особа.

6.5. Держава, маючи простір обдумування щодо вибору методів та засобів реалізації антикорупційної політики, повинна керуватися тим, що законодавче внормування відносин щодо запобігання чи іншої протидії корупції та подальше правозастосування відповідних норм права має бути здійснено на підставі, в межах та у спосіб, визначених Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Основного Закону України).

Приписи закону мають розвивати, конкретизувати та деталізувати приписи Конституції України і не повинні їм суперечити.

Керуючись наведеними міркуваннями, Конституційний Суд України констатує таке.

Кримінальним правопорушенням є визначене Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення (частина перша статті 11 Кодексу).

У статті 50 Кодексу визначено поняття покарання та його мету. Згідно з частиною третьою статті 50 Кодексу покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

6.6. У розділі XII Кодексу встановлено порядок та умови звільнення від покарання та його відбування.

Статтею 81 Кодексу визначено такий вид звільнення від відбування покарання, як умовно-дострокове звільнення.

Конституційний Суд України вважає за доцільне здійснити ретроспективний аналіз законодавчих змін, внесених до пункту 2 частини третьої статті 81 Кодексу, що є предметом конституційного контролю в цій справі.

Пункт 2 частини третьої статті 81 Кодексу у первинній редакції визначав, що умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі.

Надалі пункт 2 частини третьої статті 81 Кодексу зазнавав законодавчих змін в аспекті конкретизації переліку кримінальних правопорушень, за вчинення яких особу засуджено до визначеного у частині першій статті 81 Кодексу виду покарання, після відбуття не менше двох третин строку якого до такої особи може бути застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Зокрема, пункт 2 частини третьої статті 81 Кодексу:

– доповнено таким видом злочинів, як корупційний злочин середньої тяжкості [Закон України „Про Національне антикорупційне бюро України“ від 14 жовтня 2014 року № 1698–VII (далі – Закон № 1698)]; відповідно до Пояснювальної записки до проєкту Закону України про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (реєстр. № 5085), ухваленого як Закон № 1698, потреба ухвалення закону обумовлена високим рівнем поширення корупції в Україні, що становить собою загрозу демократії, реалізації принципу верховенства права, додержанню прав і свобод людини, національній безпеці, економічному та соціальному розвитку;

– викладено в новій редакції та доповнено таким видом суспільно небезпечного діяння, як корупційний нетяжкий злочин [Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень“ від 22 листопада 2018 року № 2617–VIII (далі – Закон № 2617)];

– перелік кримінальних правопорушень доповнено кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією [Закон України „Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування" від 29 червня 2021 року № 1576–IX (далі – Закон № 1576)].

Отже, Верховна Рада України для вдосконалення кримінально-правових складників механізму протидії корупції ухвалила Закон № 1698, Закон № 2617, Закон № 1576, якими внесла зміни до пункту 2 частини третьої статті 81 Кодексу.

Водночас, незважаючи на те, що до пункту 2 частини третьої статті 81 Кодексу було внесено низку змін, без зміни залишився окремий припис цієї норми Кодексу, за яким до особи, яку було засуджено за вчинення умисного тяжкого злочину, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосовано після відбуття цією особою не менше двох третин строку покарання.

6.7. Конституцією України не визначено способів тлумачення приписів законів України. Однак таке тлумачення та правозастосування має здійснюватися з дотриманням цінностей, принципів та вимог Конституції України.

Конституційний Суд України послідовно обстоює юридичну позицію, за якою „можливість неоднозначного тлумачення норми закону, що є предметом конституційного контролю, не є достатньою підставою для визнання її неконституційною, якщо ця норма допускає конституційно узгоджене (конформне) тлумачення, що забезпечує її розуміння та застосування у спосіб, сумісний із приписами Основного Закону України" [абзац перший підпункту 5.5

пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 10 вересня 2025 року № 4-р(II)/2025].

Оцінюючи предмет конституційного контролю в зазначеному контексті, Конституційний Суд України констатує таке.

За статтею 81 Кодексу:

– „До осіб, що відбувають покарання у виді <...> позбавлення волі, може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Особу може бути умовно-достроково звільнено повністю або частково і від відбування додаткового покарання“ (частина перша);

– „умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване, якщо засуджений сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення“ (частина друга).

Частина третя статті 81 Кодексу однією з умов для застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання визначає мінімальний строк покарання, що фактично відбув засуджений.

За пунктом 2 частини третьої статті 81 Кодексу такий строк становить не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за вчинення, зокрема:

– корупційного нетяжкого злочину;

– кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією;

– умисного тяжкого злочину.

Відповідно до примітки до статті 45 Кодексу „корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364^1, 365^2, 368–369^2 цього Кодексу“; „кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366^2, 366^3 цього Кодексу“.

Приписами статті 12 Кодексу визначено класифікацію кримінальних правопорушень, які поділяються на кримінальні проступки і злочини (частина перша); злочини за ступенем тяжкості поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі (частина третя).

За частиною п'ятою статті 12 Кодексу тяжким злочином є визначене Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

Приписами Кодексу не класифіковано тяжкі або умисні тяжкі злочини на окремі види, зокрема серед них не виокремлено корупційного умисного тяжкого злочину.

Отже, поняття „умисний тяжкий злочин", що міститься в пункті 2 частини третьої статті 81 Кодексу, охоплює й такий вид суспільно небезпечних діянь, як корупційний тяжкий злочин; тому особа вважається такою, що вчинила корупційний тяжкий злочин, коли її притягнуто до кримінальної відповідальності за один із злочинів, визначених у примітці до статті 45 Кодексу, санкція якого передбачає основне покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, але не більше десяти років.

6.8. На підставі викладеного Конституційний Суд України вважає, що пункт 2 частини третьої статті 81 Кодексу сформульовано так, що конституційно узгоджене тлумачення цього припису Кодексу дає можливість суду застосувати умовно-дострокове звільнення від відбування покарання до особи, засудженої за умисний тяжкий злочин безвідносно до його виду за об'єктом суспільно небезпечного діяння, тобто й до особи, яка засуджена за вчинення корупційного тяжкого злочину, зокрема за частиною третьою статті 368 Кодексу.

Цей вид звільнення від відбування кримінального покарання може бути застосовано відповідно до порядку, визначеного статтею 154

Кримінально-виконавчого кодексу України, за умови, якщо засуджений сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення, відбув не менше двох третин строку покарання, призначеного судом.

Тлумачення пункту 2 частини третьої статті 81 Кодексу в спосіб, який унеможливлює застосування інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання до особи, засудженої за вчинення корупційного тяжкого злочину, є неузгідненим із низкою конституційних принципів – добропорядного врядування, верховенства права (правовладдя), дотримання людських прав, насамперед гідності, рівноправності, євроінтеграції.

Із цих міркувань Конституційний Суд України дійшов висновку, що Чернігівський апеляційний суд в ухвалі від 20 березня 2024 року в справі Трейзуба В.М. щодо розгляду подання Державної установи „Менська виправна колонія (№ 91)“ та спостережної комісії Менської міської ради про його умовно-дострокове звільнення від відбування покарання пункт 2 частини третьої статті 81 Кодексу витлумачив у спосіб, що не відповідає Конституції України.

Отже, припис пункту 2 частини третьої статті 81 Кодексу не суперечить статті 3, частинам першій, другій статті 8, статті 23, частинам першій, другій статті 28 Конституції України.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151^1, 151^2, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), пункт 2 частини третьої статті 81 Кримінального кодексу України в аспекті

застосовності вказаного припису цього кодексу до особи, яку засуджено за корупційний тяжкий злочин.

2. Пункт 2 частини третьої статті 81 Кримінального кодексу України, застосований в ухвалі Чернігівського апеляційного суду від 20 березня 2024 року в справі Трейзуба Володимира Михайловича, суд витлумачив у спосіб, що не відповідає Конституції України.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України".

Секретаріат Конституційного Суду України № 1

ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ